

FIRMAET, DKP OG DE SORTE BREVE

Af Peer Henrik Hansen

Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) blev igennem en årrække udsat for en desinformationskampagne udført af en hemmelig efterretningsorganisation med forbindelse til ledende politikere og Forsvarets Efterretningstjeneste. Kampagnen medvirkede til at forstærke DKP's politiske krise i løbet af 1950'erne.

Den kolde krig var ikke bare en kamp mellem ideologiske blokke, supermagter og deres efterretningstjenester, det var også en kamp mellem kommunister og antikommunister. Kampen mellem kommunister og antikommunister var på ingen måde et dansk fænomen. Denne kamp udkæmpedes på verdensplan med støtte fra de to blokkes respektive supermagter, og efterretningstjenesterne blev brugt flittigt. En central del af tjenesternes kamp mod hinanden var anvendelsen af vildledning og desinformation. Det er sjældent, at man som historiker har mulighed for at følge og beskrive en desinformationskampagne fra dens undfangelse til dens resultater krystalliserer sig. Det er ikke desto mindre muligt på grund af kilder i såvel Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) som AIC's arkiv, vidneudsagn samt privat kilde-materiale.¹ Skæbnen ville, at det danske kommunistparti blev ramt af metoder, der ikke lå langt fra dem, som kommunisterne i mellemkrigsårene var blevet uddannet i med henblik på at bekæmpe Sovjetunionens fjender og gøre Komintern i stand til at operere i al hemmelighed.

Igennem en årrække var DKP offer for en desinformationskampagne, og denne kampagne var en medvirkende årsag til, at partiet led under en indre splittelse, og at partiets formand Aksel Larsen blev ekskluderet i efteråret 1958. Kampagnen forårsagedes af det, som siden hen er blevet betegnet som "de sorte breve". De sorte breve blev til, fordi en hemmelig organisation, Firmaet, år forinden var blevet dannet og havde kastet sig ind i kampen mod de danske kommunister. Som led i denne hemmelige kamp gav man sig til at aflytte DKP's næstformand Alfred Jensen i dennes lejlighed i hjertet af København. Aflytningen af DKP's næstformand er et godt eksempel til at illustrere karakteren af det, man i fagsproget betegner som en sort operation, der i dette konkrete tilfælde blev iværksat ved et rent tilfælde. Aflytningen er desuden et eksempel på, hvordan Firmaets forskel-

lige kontakter og forbindelser alle fik andel i og brugbare oplysninger ud af aflytningen. Denne artikel vil vise, hvordan DKP blev ramt af desinformationskampagnen, hvordan kampagnen kunne blive til, hvad den afstedkom og hvem der stod bag. Vi ved endnu for lidt om antikommunister såvel som kommunisternes hemmelige aktiviteter. Artiklen kan forhåbentlig sætte gang i en række spørgsmål og få forskere til at søge svar på disse spørgsmål.

Firmaet

Som sagt var det Firmaet, som stod bag udfærdigelsen af de sorte breve. Firmaet blev "skabt i de hektiske dage efter Påskekrisen i 1948, da regeringen nærrede alvorlig angst for en sovjetisk invasion og holdt militær og politi i højeste alarmberedskab".²

Arne Sejr havde under besættelsen været en ledende figur inden for modstandsgruppen Studenternes Efterretningstjeneste, og da den Kolde Krig blev stadig mere tydelig i slutningen af 1940'erne, samlede han nogle af sine gamle folk omkring sig med henblik på at etablere en ny organisation, der skulle kunne imødegå eller i hvert fald operere under en sovjetisk besættelse af Danmark. Blandt de gamle kampfæller, som atter blev inddraget i det hemmelige arbejde, var Niels Frommelt, som senere skulle komme til at stå for aflytningen af Alfred Jensen. Det var helt naturligt for Niels Frommelt, at han engagerede sig i kampen mod kommunisterne. Som Frommelt selv udtrykker det, havde han set nok af tyranni og mishandling i tyske koncentrationslejre, og derfor fandt han det nødvendigt at gå ind i arbejdet mod en sovjetisk besættelse.³

Andre personer, som i slutningen af 1940'erne gjorde deres egne om end beskedne erfaringer med Firmaet, bekræfter, at der fandt møder sted mellem tidligere modstandsfolk med det formål at etablere en organisation, som skulle træde i kraft i tilfælde af en sovjetisk invasion.⁴ Det vil sige, at der blev holdt møder om, hvordan man fik denne organisation op at stå, ligesom der blev uddelt nogle af

*Aflytningen af Alfred Jensen og Ragnhild Andersens lejlighed blev ledet af Niels Frommelt. Det var således Niels Frommelt, der kunne levere de oplysninger, som de sorte breve byggede på.
(Foto: privat)*

de fremstillede dokumenter og manualer til mødedeltagerne.

Hvordan kan myndighederne have set gennem fingrene med, at en sådan organisation eksisterede? I et personligt brev skrev Arne Sejr i 1990 lidt om de aktiviteter, han engagerede sig i efter befrielsen og frem til starten af 1960'erne.

"Jeg studerede 'Kommunismens teori og praktik' med særlig vurdering af den militante psykologiske krigsførelse, som man praktiserede mod de demokratiske systemer i Vesteuropa. Det blev til en afhandling på 211 sider + tilhørende plancher og illustrationer."⁵

Ifølge Arne Sejr fik den tidligere modstandsleder, professor dr.med. Erik Husfeldt lov at

kigge nærmere på afhandlingen. Forløbet fik ifølge Sejr et andet udfald end forventet, for Husfeldt fandte interesse for det, han læste og lod afhandlingen og dens indhold gå videre.

“Erik viste H. C. Hansen min afhandling, og han læste den og kort efter blev jeg bedt om at tage et møde med Erik og H. C. Hansen. Ved dette møde bad H. C. Hansen mig om ikke at bruge den pågældende afhandling til en doktorgrad ved universitetet, men i stedet for at realisere de i afhandlingen fremsatte teser i en praktisk organisation og kontor for ‘psykologisk krigsførelse’.”⁶

Andre politikere blev bragt på banen, heriblandt Hans Hedtoft, Axel Møller, Ole Bjørn Kraft, general E. Møller, viceadmiral Aage Vedel samt “statsminister Erik Eriksen og forsvarsminister Harald Petersen”, som bad Arne Sejr om at påtage sig opgaven med at opbygge et kontor for psykologisk krigsførelse. Sejr understregede vigtigheden af, at en sådan organisation fik en “stab af operationsofficerer og stabsofficerer” samt et kontor, der skulle stå for planlægningen af diverse operationer, hvilket blev accepteret fra politisk side. Såvel den danske regering og de danske efterretningstjenester havde en legitim og forståelig interesse i at vide, hvad der foregik i det danske kommunistparti. Sejrs kontor blev angiveligt finansieret via de kanaler, som Forsvarsministeriet brugte til at forsyne Forsvarets Efterretningstjeneste med penge.

“Jeg forlangte, at ‘Forsvarets Efterretningssektion’, ved kommandør Mørch, var min overordnede og kontrollant, og som jeg hver måned skulle aflægge regnskab overfor, økonomisk og også resultatmæssigt, foruden jeg hos ham skulle hente de penge, som vi skulle bruge.”⁷

Dette er Arne Sejrs erindring af forløbet, som han huskede det i 1990, men Sejr og folkene omkring ham begyndte formentlig arbejdet med den ny organisation i tiden efter Påskekrisen i marts 1948.⁸ Planer blev lagt, og manualer blev fremstillet. Dokumenter blev

oversat og ideer blev afprøvet. Man har formentlig allerede været i gang med arbejdet, da forskellige politikere blev involveret med henblik på at sanktionere og finansiere det hemmelige arbejde. Arne Sejr har peget på en række prominente personer, der på den ene eller anden måde havde forbindelse til Firmaet.

“...og jeg kunne nævne mange flere i topstillinger i dagens Danmark, fra medieverdenen og erhvervslivet, fra militæret og marinen. Og der var en masse andre, som jeg af flere forskellige grunde ikke skal nævne.”⁹

Når det drejede sig om konspirative arbejdsmetoder og hemmelige aktiviteter, stod Firmaet over for en stærk modstander i form af DKP. Danske kommunister var i mellemkrigsårene blevet trænet i “det konspirative håndværk”, og mange af de samme metoder og fremgangsmåder blev nu anvendt af de stridende efterretningstjenester i kampen mellem Øst og Vest.

Nogle af Firmaets folk var engageret i en række organisationer, sammenslutninger og foreninger, som alle havde til formål at fokusere på det fælles demokratiske værdigrundlag og den trussel, som man mente kommunismen udgjorde mod samme. Derudover var Firmaet også involveret i aktiviteter, som hørte til i en gråzone, hvad angik deres legalitet. Ved siden af det antikommunistiske arbejde i forskellige organisationer og foreninger var Firmaets medlemmer – her særligt Niels Frommelt – beskæftiget med at overvåge og foretage registreringer af kommunister og deres aktiviteter. Dette var en af de opgaver, som Niels Frommelt stod for i det daglige. Skulle man i krigstid kunne kæmpe bedst muligt imod, måtte man i fredstid forberede sig på, hvem fjenden kunne være.¹⁰ Derfor indgik det også i Firmaets arbejde at forberede organisationen af en hvilende modstandsbevægelse, der kunne aktiveres i tilfælde af en sovjetisk besættelse. På de indre linjer var det kommunisterne, der udgjorde den største trussel.

Firmaet opererede mod kommunisterne på flere fronter ved hjælp af blandt andet åbenlys

propaganda, analyser af dagbladet *Land og Folk* samt overvågning. Firmaet udførte også de såkaldte "sorte operationer", og Arne Sejrs flertalsform antyder, at der har været flere end den ene, som nu er kendt, nemlig aflytningen af Alfred Jensens lejlighed.¹¹ Om de kommunistiske aktiviteter, som Arne Sejrs organisation blandt andet fulgte og rettede sig imod, skrev Sejr mange år senere følgende:

"Deres egne soldaters og psykologiske officerers militante opgaver var ganske enkelt at finde ud af og registrere ethvert modsætningsforhold, som eksisterede i enhver borgerlig og liberal bevægelse og organisation, det være sig politisk, idemæssig, økonomisk eller personlig betonet. Derpå skulle de, som du selv kan læse i deres politiske værker, udnytte disse modsætningsforhold ved at gøre alt for at uddybe dem med henblik på at frembringe en eventuel sprængning eller drejning til deres fordel, og så brugte de den ene del mod den anden."¹²

Kommunisternes aktiviteter var ikke til at spøge med, og man måtte tage nye midler i brug. "Vi besluttede derfor, uden at have fået lov til det, at ikke blot forsvare, men også angribe," har Arne Sejr forklaret og antyder her, at man aktivt bekæmpede kommunisterne med utraditionelle midler.

Aflytningen og de sorte breve

Firmaets arbejde greb om sig i begyndelsen af 1950'erne, og man var derfor glad, da man fik lov til at låne en lejlighed i Vester Søgade 78. Lejligheden blev brugt til at afholde møder og lave politisk arbejde. Tilfældighederne havde spillet ind og gjort, at man fik sig en overraskelse.¹³

En dag kom en person med tilknytning til Firmaet forbi og kunne afsløre, at den lille gruppe mænd havde diskuteret deres antikomunistiske tiltag i lejligheden på etagen under den, hvor DKP's næstformand Alfred Jensen og dennes kone, den fremtrædende kommunist Ragnhild Andersen boede. Forbindelserne på den amerikanske ambassade blev spurgt,

om det rent teknisk kunne lade sig gøre at gennemføre en aflytning. Det kunne det. Her var en unik mulighed for gennem aflytningen af Alfred Jensens lejlighed at få et indgående kendskab til, hvilke diskussioner og overvejelser der var gældende i inderkredsen i et vestligt kommunistparti, og hvordan partiet fungerede og arbejdede.

Den amerikanske ambassade sendte en tekniker ud til lejligheden, og han anbragte den medbragte mikrofon under gulvet i Alfred Jensen og Ragnhild Andersens lejlighed. Amerikanerne leverede også en nyere båndoptager af bedre kvalitet end den Frommelt først havde anskaffet.¹⁴ Frommelt begyndte således i februar 1952 aflytningen af Alfred Jensen og Ragnhild Andersen og påbegyndte derved en operation, som skulle komme til at vare i næsten syv år. I denne periode kendte meget få personer til aflytningen, men blandt de få indviede, som gennem årene blev informeret om aflytningen, var Erik Husfeldt og kommandør P. A. Mørch.¹⁵

Aflytningen kom i gang, og arbejdet med at lytte og udskrive samtalerne blev sat i system. Overvågningen af Alfred Jensen og Ragnhild Andersens lejlighed foregik næsten 24 timer i døgnet, og der var næsten altid en til stede og lytte med, uden at dette betød, at båndoptageren blev anvendt. Niels Frommelt stod i spidsen for operationen og fik etableret en lille stab af folk, som på skift passede båndoptageren. "Det bestod banalt i, at man havde installeret noget lytteudstyr, og så var der skiftende vagter," har tidligere udenrigs- og forsvarsminister, Kjeld Olesen, forklaret om sin korte tid som aktiv deltager i aflytningen.¹⁶

For den unge Kjeld Olesen var det anti-kommunistiske engagement en naturlig konsekvens af tiden. Om sit engagement har han forklaret følgende:

"Når man tænker på atmosfæren dengang, havde jeg ingen betænkeligheder ved det. Selvfølgelig har jeg senere haft mine overvejelser. Men dengang frygtede vi regulært et sovjetisk angreb. Vi betragtede kommunisterne som landsforrædere – ganske enkelt. De gik ind for proletariats dik-

tatur og var en dikkende lammehale for Moskva.”¹⁷

Det har med stor sandsynlighed været samme motiver, der drev de øvrige medlemmer af den lille aflytningsgruppe. Der blev udarbejdet vagtplaner for den lille gruppe personer, så de kunne se, hvornår de skulle komme og passe båndoptageren.¹⁸ Der var således altid en til stede til at tænde og slukke for båndoptageren. Aflytningsarbejdet bestod i al sin enkelthed i at registrere, om der blev talt politik i lejligheden. Blev der det, skulle båndoptageren tændes, og i journalen skulle det noteres, hvad samtalen havde drejet sig om, inden båndoptageren blev startet, og hvornår samtalen fandt sted. Det mest omfattende arbejde i forbindelse med aflytningen var at skrive samtalerne fra båndene ud, og det førte tit til smerter og kramper i fingrene. Niels Frommelt stod ofte for udskrifterne af optagelserne, der blev lavet i tre eksemplarer. Et sæt blev givet til Arne Sejr, et andet blev givet til amerikanerne, mens Niels Frommelt selv beholdt det tredje.¹⁹

Parret på anden sal, Alfred Jensen og Ragnhild Andersen, havde en række faste rutiner i deres dagligdag, og disse rutiner satte deres spor i aflytternes journaler. Meget ofte skrev parret på maskine oppe i lejligheden, og som regel var det partiarbejdet, parret brugte mange timer på. Det var taler, oplæg eller eksempelvis indlæg til debatterne i Folketinget, som Alfred Jensen arbejdede på og til tider læste højt af. Andre gange var det Ragnhild, som læste sine taler op. Når parret havde været på den sovjetiske repræsentation, spidsede man ører nedenunder. Niels Frommelt har forklaret:

“Når Alfred Jensen kom hjem fra den sovjetiske ambassade, kunne man høre dem sidde og tælle penge. Jeg ved ikke, hvor mange, for de sagde aldrig hvor mange. Der gik de altid ned i tonelejet. Men det var mange – det var ikke bare 200 kroner.”²⁰

Det var dog langt fra hver gang, Alfred Jensen

og Ragnhild Andersen havde penge med hjem efter ambassadebesøgene, men det, Firmaets folk efter alt at dømme blev vidner til, var optællingen af den økonomiske støtte, som DKP i al hemmelighed modtog fra Sovjetunionen.²¹

Hos Alfred Jensen og Ragnhild Andersen kom der til tider prominente gæster på besøg. Det kunne både være partifæller eller gæster fra udlandet. Det var især ved disse lejligheder, der blev diskuteret politik, mens der var væsentligt længere mellem de politiske diskussioner, når Ragnhild Andersens mor eksempelvis var på besøg. Når Alfred Jensen havde været til møde i eksempelvis forretningsudvalget, udmøntede dette sig som regel i samtaler med Ragnhild Andersen senere på aftenen. Her fortalte han om aftenens drøftelser, og på første sal satte man båndoptageren i gang. Det kom således aflytterne til gavn.

Andre gange fortalte han om “en fuldstændig taabelig Diskussion i aften” eller om, hvor dumt en af kammeraterne havde opført sig. Alfred Jensen kunne indlede samtalen med Ragnhild om aftenens drøftelser med at sige: “Nu sad vi og snakkede i dag, Aksel, Martin og jeg...”, hvorefter han til stor ærgrelse for dem på første sal gav sig til at hviske, så man ikke kunne høre noget. Ved flere lejligheder synes parret helt bevidst at have dæmpet stemmerne på anden sal og forsøgt at besværliggøre en “eventuel” aflytning. “Det er håbløst at høre – dels hvisker de og dels sidder de i soveværelset og selvfølgelig er radioen åben,” bemærkedes det med ærgrelse neden under.

Kort efter aflytningen af Alfred Jensens lejlighed blev sat i gang, begyndte man at fremstille de såkaldte “sorte breve”. Det var i årene 1952-53, at de første sorte breve begyndte at dukke op hos forskellige kommunistiske tilhidsfolk landet over.²²

De sorte breve var anonyme, stencilerede breve, som indeholdt både sande og falske oplysninger om situationen i DKP. Korrekte oplysninger blandet med opspind skabte på den måde både forvirring og en betændt atmosfære inden for DKP’s egne rækker. Brevene blev sendt til ca. 100 udvalgte personer med

Den kommunistiske gruppe i det nye folketing i 1953 talte otte medlemmer. Fra venstre ses Alvilda Larsen, Ragnhild Andersen, Alfred Jensen og formanden Aksel Larsen. På bagerste rækker sidder Villy Fuglsang. (Foto: Dørgel/Arbejdermuseet & ABA)

forbindelse til kommunistpartiet.²³ Det kunne eksempelvis være fabriksarbejder H. Pedersen i Kastrup, maskinarbejder P. Pedersen i Søborg eller fagforeningsformand O. Petersen i Brønshøj, som modtog de sorte breve.²⁴ De sande oplysninger om DKP afslørede ofte de allermest intime diskussioner fra partiets inderkreds, og det var hver gang Niels Frommelt, der leverede oplysningerne til Sejrs brevskrivere. Det var Arne Sejrs folk i afdelingen for psykologisk krigsførelse, som formulerede de sorte breve. De undrede sig over, hvor Niels Frommelt havde de mange oplysninger fra. Oplysningerne stammede som beskrevet fra aflytningen, når parret havde ofte ledende partifolk på besøg eller blot havde diskuteret diverse sager vedrørende partiet.

“Gode Kammerat og Meningsfælle”

I de første år rettede budskaberne i de sorte breve sig hovedsageligt mod partiledelsen og den hårde kerne. Fælles for brevene var overskriften “Gode Kammerat og Meningsfælle”. Typisk var brevet på to sider, og nogle gange var siderne forsynet med sidenumre, andre gange ikke, mens et andet fællestræk ved brevene var, at de ikke havde nogen afsender eller underskriver.

I december 1953 udsendtes et brev til en række DKP-medlemmer vedrørende en partitur til Rumænien. Firmaets folk gav indtryk af, at turen havde været skuffende, fordi partiledelsen i DKP havde givet et alt for rosenrødt billede af forholdene i Østeuropa. Brevet skulle være et udtryk for “skuffelse, fordi vi

hjemmefra systematisk var blevet fyldt med urealistiske skildringer.” Havde partiledelsen undladt at præsentere sine medlemmer for falske skønmalerier af de østeuropæiske lande, havde skuffelsen over rejsen til Rumænien måske ikke været så stor, lød pointen.

“Det havde i højere grad tjent partiets interesser, hvis partipressen i reportagerne havde beskæftiget sig med virkeligheden og givet os et realistisk indtryk af folkedemokratiets hverdag, af det fattige rumænske folks heroiske kamp for at bygge et nyt samfund.”²⁵

De sorte breve gav indtryk af at være skrevet af et aktivt, men dog lavere rangerende partimedlem. Kritikken gik blandt andet på, at man ikke fik lejlighed til at diskutere partiets

linje og politik eller fremsætte kritik, og dette gik igen i de senere breve.²⁶

Et brev fra det følgende år rettede kritik mod personstridighederne i partiet og disse stridigheders negative afsmittning på partiet. Kontakten til de brede masser var simpelthen for dårlig, og det skyldtes til dels, at partiets ledende kræfter var travlt beskæftiget med at bekrige hinanden.

“Forskellige høje herrer er stadig for optaget af deres private stridigheder til at kunne holde denne nødvendige kontakt [...] Inden for partiledelsen kunne de ikke engang enes om, hvem der skulle holde hovedtalen ved partiets 7. novemberfest.”²⁷

I brevet hed det endvidere, at partiledelsen ikke talte med kammeraterne, men kun udstedte ordrer. Igen var behovet for kritik og selvkritik inden for DKP et tema.

Hvem stod bag brevene?

Det var formentlig efter, at dette brev havde nået sine modtagere, at DKP's chefideolog Ib Nørlund i begyndelsen af 1955 modtog et par breve fra partikammerater, som på den ene eller anden måde ønskede at skabe klarhed omkring sagen.²⁸ Internt i DKP forsøgte man altså at finde frem til, hvem der stod bag de mystiske breve. Det var ikke til at gennemskue, om der var tale om “falske” udfald mod partiledelsen, da de problemer og diskussioner, som berørtes i de sorte breve, i forvejen var kendt inden for partiets rækker. Faktisk havde Sejrs brevskrivere i stand til at formulere langt skarpere og mere detaljerede breve fordi Frommelt og hans folk fik indsigt i partisladder og lidet flatterende historier om enkelte ledende partimedlemmer inden for DKP.

At personer inden for partiet har haft forskellige mistanker, står klart, og en af disse var “Holger”.²⁹ “Holger” ville som andre ikke skrive sine betragtninger ned, for det var “altid vanskeligere at skrive om den slags end det er at forklare det mundtlig”.³⁰ Den pågældende så et sammenfald mellem ånden i de se-

neste sorte breve og en række udtalelser fremsat af den person, han havde under mistanke. "Han bruger ofte de samme sætningsvendinger, som der er anvendt i brevet," hed det i brevet til Ib Nørlund om den unavngivne person. I brevet hed det videre, at den mistænkte havde fremsat kritiske udtalelser om partiledelsen og undret sig over, at partiet ikke havde opnået bedre resultater, selv om man til tider havde haft gode muligheder for fremgang. Brevet afsluttedes med en interessant betragtning, som bekræfter, at de interne intriger i DKP tilsyneladende var alment kendt i partihuset i Dronningens Tværgade i København. "Holger" mente, at de sorte breves bagmand var at finde blandt de ansatte, for som han konstaterede:

"Hvordan kan man få *daglige* beviser på det, brevet kalder intriger, hvis man ikke er i huset."³¹

Dette retoriske spørgsmål understregede, at de sorte breve havde indeholdt oplysninger, som DKP'ere kunne nikke genkendende til, og derfor var det jo naturligt at tro, at brevskriveren var at finde inden for murene.

Et andet medlem havde en vis person ved navn Salomonsen mistænkt for at have med de sorte breve at gøre. Om denne Salomonsen blev det oplyst, at han "fører det samme sprog, som gaar igennem 'brevet' og som altid er 'frivillig' hjælp her i huset, naar der kaldes paa folk til et eller andet arbejde".³² Salomonsens hjælpsomhed i forskellige situationer blev nu brugt til at mistænkeliggøre ham i forhold til de sorte breve. Den omtalte Salomonsen blev karakteriseret som "en provokatør- og snyltertype, der altid har levet af socialkontoret og aldrig haft arbejde". Samme DKP-medlem mente, at myndighederne på en eller anden måde måtte være indblandet. Til daglig blev den pågældende kaldt Bernhard, selv om han var døbt Baruch. Han havde nu modtaget et sort brev, som var stilet til Baruch i stedet for Bernhard. Folkeregisteret havde formentlig ikke oplysningen om hans rigtige navn, Baruch, "og selv mener han at navnet maa stamme fra et *politikartotek*".³³

Til udsendelsen af de sorte breve til kommunister brugte Firmaet og Niels Frommelt blandt andet lister over *Land og Folks* abonnenter til at udpege brevenes modtagere. Disse lister var Frommelt kommet i besiddelse af via en kontakt, ligesom han også fik navne og adresser fra AIC's arkiv. Det kan heller ikke afvises, at han fra sin kontakt i PET kan have fået navne og adresser på kommunister.

Flere sorte breve

I foråret 1955 og i december samme år blev misforholdet mellem partiledelsen og de aktive medlemmer inden for partiorganisationen atter brugt i brevene, og nu hed det, at partiets overordnede kamp for de fælles mål ikke stod i et rimeligt forhold til de enkelte partikammeraters slid og personlige ofre.

"Gang paa gang kommer man til at snakke med kammerater, der er blevet modløse og selvopgivende, fordi resultaterne af deres indsats spildes paa grund af tilfældige direktiver oppefra, fordi partiledelsen lader fuldstændig haant om de menige partikammeraters fundamentale interesser i arbejdet [...] Den kritik, der kommer til orde fra vores rækker, bliver i de fleste tilfælde saboteret [...] Dagligt faar man nye beviser paa, at adskillige ledere har saa travlt med at intrigere mod hinanden og slaas med teoretiske detaljer, at de helt har mistet kontakten med de brede masser."³⁴

I brevene blev det påpeget, at partiledelsen altid rettede kritik mod de lavere rangerende medlemmer af partiet i stedet for at kritisere sig selv for manglende resultater. Budskabet var klart: Partiledelsen skulle skiftes.

"Sandheden er, at uduelige lederes skalten og valten ikke alene har fremkaldt harme og modløshed men tillige flugt fra partiets rækker."³⁵

Igen var temaet en stadig større afstand mellem menige og ledende medlemmer af DKP og den manglende vilje til at tillade kritik.

Brevene fortsatte med at dukke op hos for-

skellige medlemmer af DKP frem til det store brud med formand Aksel Larsen og hans tilhængere i efteråret 1958. Inden krisen var brudt ud i lys lue, producerede Arne Sejrs folk endnu et sort brev, som blev udsendt midt i DKP's voksende krise, og interessant nok befinder dette sig ikke i DKP's egen samling af sorte breve, men derimod i AIC's arkiv.³⁶ Dette sorte brev fra efteråret 1957 langede kraftigt ud efter partiledelsen og det fortsatte partibureaukrati, som hindrede fremskridt for partiet. Igen blev de ledende medlemmers indbyrdes kamp fremhævet og nævnt som en hæmsko for partiet, samtidig med at der opponeredes imod, at de menige partimedlemmer måtte ud og indsamle penge, mens ledelsen – "disse selvforherligede snyltere" – brugte løs af partiets midler, hvorved menige medlemmers ofre for at styrke såvel parti som parti-blad blev spildt.

"Vi er gode nok, når der skal samles penge ind eller skaffes abonnenter til Land og Folk, men når vi på distriktskonferencerne forlanger at blive orienteret om de forhandlinger, der er bestemmende for partiets fremtidige aktivitet, bliver vi spist af med utilstrækkelige og vildledende oplysninger. I næsten alle tilfælde har kammeraterne kun fået sludder for en sladder om partidelegationens forhandlinger i Moskva i august. Vi kræver en udtømmende beretning nu."³⁷

Det sorte brev afslørede, at personstridigheder i partitoppen var skyld i, at DKP's ledelse ikke var blevet enige om, hvilke spørgsmål man skulle drøfte med SUKP under et delegationsophold i Moskva. DKP nød angiveligt ikke længere tidligere tiders anerkendelse i den kommunistiske verdensbevægelse, og flere ledende skikkelser i partiet havde foretrukket at holde ferie frem for at rejse til Moskva, lød det i brevet.

"Hertil kommer, at visse ledere opfører sig småborgerligt og asocialt ved at lægge beslag på to lejligheder, brede sig i villaer og holde biler," hed det afsluttende, inden det blev slået fast, at partiet ikke måtte savnes i kampen mod kapitalismens håndlangere, fordi DKP

ikke kunne finde ud af at skille sig af med "en flok uduelige ledere".³⁸

Budskabet i det sorte brev pegede på, at de problemer, der tidligere havde været, og som DKP-medlemmer tydeligvis kendte alt for godt, ikke var forsvundet. Firmaets breve kan naturligvis ikke ses som en direkte afspejling af den aktuelle situation i DKP, men som tidligere nævnt – og som det senere fremgik af et DKP-møde i august 1958 – synes brevene at have ramt ind i hjertet af nogle af de holdninger, som flere DKP'ere havde i forhold til partiledelsen og den førte politik. Brevene synes også at have givet en realistisk skildring – dog formentlig med visse forvrængninger – af de eksisterende konflikter inden for det lille parti i opløsning.

De sorte breve har ganske givet været med til at forstærke den krise, der i sommeren 1958 blev tydelig for enhver uden for DKP. Højdepunktet kom, da Frommelt og Firmaet i al hemmelighed satte avisen *Information* i stand til at skrive om hændelser inden for partiet, som kun meget få personer kendte til. *Information* kunne afsløre intriger og oplyse menige DKP'erne om, hvad ledende partifæller pønsede på. Aksel Larsen og hans støtter ønskede diskussioner om en ny politisk kurs, men samtidig fik de gradvist indskrænket deres indflydelse i partiet. Samtidig henvendte Niels Frommelt sig til sin gamle ven fra modstandsbevægelsen og journalist på *Information*, J. B. Holmgaard, der sørgede for at videreformidle de hemmelige oplysninger fra aflytningen til kollegaen Knud Bidstrup. På den måde kunne Bidstrup berette om de indre stridigheder i DKP og fortælle om beslutninger, som kun et lille fåtal i DKP's ledelse kendte til. Han kunne eksempelvis fortælle, hvem der skulle afløse Aksel Larsen som formand.

At Knud Bidstrup med sine artikler helt bevidst gjorde den dårlige stemning i DKP værre, er indiskutabelt, men da havde det nogen tid stået klart, at DKP's fremtid var mere end usikker, og at fløjkampene i partiet langsomt, men sikkert ødelagde partiet indefra. Bidstrup vidste, at de mange afsløringer ville

Dec 54

Gode kammerat og meningsfælle !

Det er en ubetinget nødvendighed, hvis vi skal virkeliggøre partiets politik, at ogsaa den øverste partiledelse opretholder den snævre kontakt med de brede masser. Vi har tidligere paavist, at denne kollektivismens aand tilsyneladende ikke findes inden for partiets ledelse. Forskellige høje herrer er stadig for optaget af deres private stridigheder til at kunne holde denne nødvendige kontakt. Indbyrdes stridigheder i forretningsudvalget har nu bevirket, at man uden hensyn til partiets interesser har udstødt Svend Nielsen som partisekretær, og skønt enhed og styrke er en betingelse for partiets fremgang, fortsætter disse selvtilfredse ledere med at intrigere mod hinanden og forsermer deres opgaver nedadtil.

Inden for partiledelsen kunne de ikke engang enes om, hvem der skulle holde hovedtalen ved partiets 7.-novemberfest. Paa aarsdagen for den store revolution havde vi ventet, at partiets formand eller i hvert fald næstformanden ville have talt til partikammeraterne.

Vi har altid søgt løsningen paa partiets problemer i det straalende eksempel fra Sovjetunionens sejrriige kommunistparti ved at studere dets historie og følge dets stadige fremskridt. Man kunne derfor med en vis ret have ventet, at Aksel Larsen i december var vendt hjem fra sin rejse til Moskva med den inspiration, der kunne have bragt stridighederne i partiet til ophør og sikret enhed i ledelsen. Men den seneste udvikling i partiledelsen har altsaa skuffet vores forhaabninger.

Vi konstaterer, at partiets aktivitet under disse omstændigheder bliver daarligt organiseret. Mange menige partikammerater slider og ofrer deres egne interesser, uden at det værdsættes efter fortjeneste. Er det underligt, at kammeraterne taber modet, naar de ved, at der er intriger og slagsmaal i ledelsen? Resultatet er, at der i lange tider har været almindelig passivitet i mange partiafdelinger, saadan som det kom frem paa distriktskonferencerne og Københavns-konferencen. Mange steder gaar der længe mellem afdelingsmøderne, og naar der saa endelig indkaldes til afdelingsmøde, møder maaske kun 6-7 aktive kammerater. De altfor faa tilmeldinger til skolingsarbejdet har sikkert samme grund. Og hvordan skulle det blive anderledes, naar de fleste ledende partikammerater føler sig høvet over at deltage direkte i partilivet i deres respektive partiafdelinger? Men de har god tid, naar de skal op og fylde sig ved kongehusets nytårstaffel sammen med kapitalismens borgerlige og højresocialdemokratiske lakajer.

I den senere tid har vi ustandselig diskuteret, at det var nødvendigt at styrke det indre partimæssige demokrati for at udvikle partiorganisationens kollektive karakter. Ledende kammerater har indrømmet, at kritik og selvkritik udfra vor marxistisk-leninistiske lære maa komme til orde, hvis partiet skal føre proletariatet til magten. Men gang paa gang er selv den

- 2 -

mest positive kritik; der blev fremsat nedefra i den aabenbare hensigt at styrke arbejdet, blevet undertrykt.

Derfor er de menige partikammerater utilfredse og passive. Der siges blandt kammeraterne, at man ikke hører noget oppefra, undtagen naar der stilles krav. Direktiver og paroler bliver udstedt, uden at vi har faaet lejlighed til at diskutere dem. Partiledelsen taler ikke med kammeraterne, den udsteder kun ordrer. Maaske var det alligevel ikke løgn, at partiet mistede stemmer ved sidste valg, fordi mange partikammerater blev hjemme som protest.

Vi behøver i dag en ærlig kollektivistisk aand hos ledelsen, et enigt forretningsudvalg, der kan aktivisere den enkelte partikammerat i det organisatoriske arbejde for at styrke partiapparatet til kamp mod militariseringen, mod amerikansk besættelse, mod tysk genoprustning, mod det kapitalistiske udbyttersystem, mod produktionskampagnen, dens stop-ure, tidstabeller og andet djævelskab.

Løsningen af de opgaver, der tilfalder det kommunistiske parti som arbejderklassens fortrop, bliver kun mulig gennem indsats af alle partiets kræfter.

Afgørende for hele partiarbejdet er vor aktivitet paa arbejdspladserne, hvis rolle er udslaggivende i kampen mod udbytning og krig. Derfor maa kampen paa arbejdspladserne forstærkes, hvis partiet skal forblive et samlingspunkt for arbejderklassens bedste elementer.

Naar visse folk i forretningsudvalget stadigvæk optræder med den største hensynsløshed mod partiets interesser, maa vi protestere. Dette kan medføre, at den borgerlige og socialdemokratiske presses skrydende smødeskrivere paany vil føle sig foranlediget til at udbrede sig om brydninger inden for det kommunistiske parti. Men vi har efterhaanden hørt saa mange gange, at nu stod partiet foran opløsning paa grund af indre splittelse, men hver gang er det gaaet frem i styrke og sammenhold. Tidspunktet er nu kommet, hvor de selvhævdende høje herrer i forretningsudvalget maa finde deres plads i rækkerne. Vi har i ledelsen kun brug for kammerater, der kan føre arbejderklassen i den komplicerede klassekamp.

Trods øjeblikkelige vanskeligheder er arbejderklassens aktive og revolutionære kræfter sikre paa den endelige sejr; thi kommunisterne repræsenterer i dag en uovervindelig socialistisk verdensmagt.

De sorte breve, der blev til på baggrund af Firmaets hemmelige aflytninger, blev sendt ud til menige kommunister for at skabe intern spild i DKP. I brevet fra december 1954 angribes ledelsen af partiet. (DKP's arkiv, Arbejdermuseet & ABA)

ryste især den lille hårde kerne, som i al hemmelighed, i hvert fald for de fleste uden for DKP, konspirerede mod den folkekære parti-formand og planlagde hans fald. Det er samtidig vigtigt at holde sig for øje, at Niels Frommelt blot var én af flere kilder, som Bidstrup kunne betjene sig af. Faktisk var der stor lyst blandt diverse DKP-medlemmer til i al hemmelighed at holde Bidstrup informeret om stridighederne inden for DKP. Dette fik Knud Bidstrup til at konstatere, at det "ellers så lukkede parti var utæt som et flyndergarn".

Afsluttende bemærkninger

Den hemmelige efterretningsorganisation Firmaet er mest kendt for sin aflytning af DKP's næstformand Alfred Jensen. Et resultat af aflytningen var de såkaldte sorte breve, som i perioden 1953-58 dukkede op på en række kommunisters privatadresser. Brevene blev til på baggrund af de oplysninger, som aflytningen kastede af sig, og de medvirkede til at styrke den mistro og de fløjkampe og personstridigheder, som eksisterede inden for DKP. De sorte breve indeholdt emner, der i høj grad lå i forlængelse af de problemstillinger og diskussioner, som gennem årene havde været oppe og vende inden for DKP. Brevene lå således ikke langt fra den virkelighed, som mange DKP'ere dagligt oplevede inden for partiet.

Firmaet spillede indiskutabelt en rolle i DKP's sammenbrud og den ekskludering af formand Aksel Larsen, som senere førte til dannelsen af Socialistisk Folkeparti. Firmaets leder, Arne Sejr, påstod mange år senere – stik imod hvad kilderne i DKP's eget partiarkiv med tydelighed viser – at der aldrig havde været uenighed eller divergens i DKP, men at den opståede uenighed var et produkt af Firmaets aktiviteter. Det er naturligvis ikke helt korrekt. Firmaet pustede til en ild, der havde potentiale til at blive til en steppebrand, og sammen med Firmaets provokative desinformationskampagne via de sorte breve og Information fik de indre stridigheder og modsætninger i DKP partiet til at stå i lys lue.

Med de sorte breve var DKP blevet ramt af

de selv samme konspirative metoder, som den internationale kommunistbevægelse gennem en årrække havde gjort flittigt brug af, og paradoksalt nok var det danske kommunistparti ude af stand til at tage kampen op med de mystiske kræfter. I stedet for et samarbejde om at finde frem til lækagerne i partiets egne rækker blev fronterne trukket endnu hårdere op. Den manglende vilje til forsoning blev begyndelsen til enden for DKP – måske fordi flere af disse mystiske kræfter, som forsøgte at skabe uro i partiet og fungerede som kilder til *Informations* historier, kom fra partiets egen inderkreds.

Selv om Firmaet ikke havde udsendt de sorte breve og videregivet diverse interne oplysninger til *Information*, var det med al sandsynlighed kommet til et brud i DKP. Michael F. Scholzs artikel om DKP's forbindelse til det østtyske kommunistparti i 1950'erne viser med al tydelighed, at DKP gennem en årrække havde været et parti i krise og i konflikt med sig selv.³⁹ Af Kurt Jacobsens banebrydende biografi om Aksel Larsen fremgår det også, at DKP med sine uforsonlige fløjkampe havde et for partiet afgørende problem, som intet havde at gøre med hverken de sorte breve eller de mange afsløringer i *Information*. Uenigheden om partilinjens havde været et fast stridspunkt, og Aksel Larsen lod sig ikke underkaste den hårde kerne yderligere. "Lige gyldig hvad der sker, vil jeg ikke gå på akkord med min overbevisning," citerer Kurt Jacobsen ham for at have sagt på et tidspunkt, hvor DKP-formanden efter eget udsagn kunne se fordele i en splittelse.⁴⁰

Når det er sagt, kan det på det foreliggende grundlag være svært af finde gode begrundelser for, at Firmaets desinformationskampagne mod DKP ikke fik retslige konsekvenser, da det kom frem, at Firmaet dels havde foretaget en ulovlig aflytning og dels havde udsendt de sorte breve. Arne Sejr giver et bud.

"H. C. Hansen og Hedtoft døde, og kort efter Rasmus Jet og Axel Møller og Rytter og Erik Eriksen, og pludselig var alle, som politisk havde garanteret og lovet at gøre det pågældende

kontor og den derunder hørende operationelle organisation officiel, væk.”⁴¹

Sejr har forklaret, at han havde politisk opbakning til i hvert fald dele af sine aktiviteter, og det lader da også at have været grunden til, at det ikke fik noget retsligt efterspil for ham eller andre involverede i Firmaet. I begyndelsen af 1960'erne indledte rigsadvokaten en politiundersøgelse mod personerne bag aflytningen, heriblandt Arne Sejr og Niels Frommelt. Der vides ikke meget om denne undersøgelse, men angiveligt konkluderede rigsadvokaten, at der ikke skulle rejses sag mod de involverede personer, da en sådan sag formentlig ville have ført til frifindelse. Det er siden blevet vurderet, at personerne ville have kunnet godtgøre, at de havde været i god tro og følt, at de havde politisk godkendelse fra højeste politiske sted. I en intern undersøgelse foretaget af Forsvarets Efterretningstjeneste blev det bemærket, at Arne Sejr og Firmaets aktiviteter var legaliseret, aftalt med og godkendt af ledende politikere.⁴² Man kunne således argumentere for, at ledende politikere havde haft et medansvar for såvel aflytningen af Alfred Jensens lejlighed som fremstillingen og udsendelsen af de sorte breve. En sådan konklusion havde ganske givet skabt store politiske problemer under den Kolde Krig og vil nok den dag i dag kunne anses for yderst kontroversiel. Fremtidens historiske studier vil forhåbentlig kaste yderligere lys over sagen.

Noter

1. Denne artikel baserer sig på de studie- og forskningsresultater, der er præsenteret i undertegnede bog *Firmaets Største Bedrift – den hemmelige krig mod de danske kommunister* (2005), Høst & Søn.
2. *Politiken*, 28. januar 1976.
3. Afsnittet ”Russerne kommer” i DR2-serien *Danmark i den kolde krig*, sendt den 26. oktober 2000. Samtaler med Niels Frommelt.
4. Begge personer med rødder i modstandsbevægelsen ønsker at være anonyme. Undertegnede har gennemført en samtale med én af disse personer.
5. Peer Henrik Hansens privatarkiv. Brev af 3. marts 1990, skrevet af Arne Sejr.

6. Ibid. Arne Sejr indleverede ikke sin afhandling men anvendte den i opbygningen af Firmaets afdeling for psykologisk krigsførelse.
7. Ibid.
8. Peer Henrik Hansen, *Firmaets Største Bedrift – den hemmelige krig mod de danske kommunister* (2005), side 34-42.
9. Ibid, side 66-67. Peer Henrik Hansens privatarkiv. Brev af 3. marts 1990, skrevet af Arne Sejr.
10. *Weekendavisen*, 21.-27. juni 2002.
11. Arne Sejr anvendte formuleringen i en beretning til kommandør P. A. Mørch. Wilhelm Christmas-Møller, *Obersten og Kommandøren – Efterretningstjeneste, sikkerhedspolitik og socialdemokrati 1945-55*, (1995), side 145.
12. Peer Henrik Hansens privatarkiv. Brev af 3. marts 1990, skrevet af Arne Sejr.
13. *Berlingske Tidende*, 30. oktober 1998.
14. Denne båndoptager er stadig i Niels Frommelts besiddelse og blev udstillet på Københavns bymuseum i forbindelse med udstillingen ”Mellem uskyld & A-Bomber – Koldkrigens København i 1950'erne”, 2003.
15. Notater fra samtale med Niels Frommelt, 13. oktober 1998. Kopi overdraget af Mads Bastrup.
16. *Morgenavisen Jyllands-Posten*, 29. oktober 1998.
17. Ibid.
18. Interview med Kjeld Olesen, 11. april 2002. Kjeld Olesen var tilknyttet operationen igennem nogle måneder.
19. Udskriften til amerikanerne blev også udfærdiget på dansk. På den amerikanske ambassade var der nemlig tilknyttet en ung amerikansk kvinde, ”Jean”, der kunne dansk og som blandt andet havde til opgave at oversætte udskrifterne til engelsk.
20. Samtaler med Niels Frommelt.
21. Den hemmelige pengeoverførsel er beskrevet i blandt andet Morten Thing (red.), *Guldet fra Moskva – Finansieringen af de nordiske kommunistpartier 1917-1990* (2001) og Helen Womacks *Under Cover Lives – Soviet Spies in the Cities of the World* (1998), hvori den tidligere KGB-chef i København, Mikhail Ljubimov fortæller om, hvordan han i det skjulte videregav penge til DKP.
22. *Information*, 31. oktober-1. november 1998. ”Larsen, Inf. og CIA”. *Weekendavisen*, 21.-27. juni 2002.
23. Kurt Jacobsen, *Aksel Larsen – en politisk biografi*, (1993), side 459.
24. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg ”De Sorte Breve”. I dette læg findes en række af de originale kuverter, som indeholdt de sorte breve. Størstedelen af kuverterne stammer fra 1955, mens en enkelt er fra 1958.
25. Anvendte skrivemåder i overskriften var dog forskellige, hvilket vil blive behandlet nedenfor.
26. Ibid.

27. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg "De Sorte Breve", brev fra december 1954.
28. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg "De Sorte Breve", se blandt andet brev af 13. januar 1955. Brevene til Ib Nørlund befinder sig blandt kontrolkommissionens sager, hvilket kunne indikere, at man internt i partiet har igangsat en undersøgelse af brevene og deres ophavsmænd.
29. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg "De Sorte Breve", brev af 14. januar 1955. Det har ikke været muligt for forfatteren at tyde afsenderens håndskrevne underskrift, hvorfor han omtales som "Holger".
30. Ibid.
31. Ibid.
32. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg "De Sorte Breve", udateret skrivelse. Huset, som omtales, er formentlig parthuset i Dronningens Tværgade i København, hvor andre formodede, at de sorte breves bagmand skulle findes.
33. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg "De Sorte Breve", udateret skrivelse.
34. ABA. DKP's arkiv, kasse 205, læg "De Sorte Breve", udateret skrivelse med teksten "Forår 55" påført i venstre hjørne.
35. Ibid.
36. ABA. AIC's arkiv, kasse 28, sort brev fra formentlig efteråret 1957. Dette kan enten betyde, at AIC ad anden vej har fået fat i et af de sorte breve – hvilket det enlige eksemplar peger på – eller at der har bestået en vis forbindelse mellem AIC og Firmaet.
37. Ibid.
38. Ibid.
39. Michael F. Scholz, „Den danske „revisionisme“ og SED i 1950'erne“ i *Årbog for Arbejderbevægelsens historie – 1991*, (red. Niels Finn Christiansen m.fl.) SFAH.
40. Kurt Jacobsen (1993), side 620.

41. Peer Henrik Hansens privatarkiv. Brev af 3. marts 1990, skrevet af Arne Sejr.

42. Wilhelm Christmas-Møller (1995), side 171.

Abstract

Peer Henrik Hansen: The Firm, the DKP and the 'black letters'. *Arbejderhistorie* 1/2006, pp. 1-14.

The Danish Communist Party (DKP) was the object of a disinformation campaign carried out for a whole number of years by a clandestine intelligence organisation, called the Firm, with connections to leading politicians and the Danish Defence Intelligence Service. The campaign grew out of the illegal wire-tap of the apartment of the DKP's Vice-Chairman, Alfred Jensen, undertaken by the Firm in the years 1952-1959. This electronic listening device gave a unique insight into the work of the communist party and provided anti-communists with ammunition for a well-targeted campaign against the DKP. It was not until several years later that the whole affair was revealed but none of the implicated parties were seemingly ever held to account or punished for their actions against Alfred Jensen and the communist party.

Peer Henrik Hansen
Institut for Historie og Samfundsforhold
Roskilde Universitetscenter
Postboks 260, 4000 Roskilde
Tlf: 46 74 23 85, e-mail: peer@ruc.dk